Sayın Besim Atalay tercümeyi nasıl yaptığını anlatıyor:

Bu aşk bana nereden geldi?

1324 YILINDA
BESİM ATALAY
MEDRESE TALEBESİ

EVİNDEKİ MÜZE — Kendisi yalnız bir dil üstadı değil, İslâm - Türk tarihi, felsefesi üzerinde de ihtisası olan mümtaz bir ilim adamımızdır. Çalışmalarından arta kalan boş saatlerini; antika eşya, para, halı ve yazma eserler toplamak suretiyle değerlendirmiş ve bu eşyaları geçenlerde Ankara Maarif Müzesine armağan etmiştir. Bu eserler şimdi Etnoğrafya Müzesinde halka teşhir edilmektedir.

BU RAHLENİN ÖNÜNDE Kur'anı Kerim'in Türkçe tercümesine 15 yılını verdi. Bazı zamanlar vecde geldikçe, sabahlara kadar çalıştı. Nihayet 1963 yılının ilk ayında, uzun çalışmasının eserini basılmış görmek ona nasiboldu. Üstat Besim Atalay: «80'i aşmakta olan bir ömrün basamaklarını çıkıyorum. Eserlerim içinde beni en çok iki şey yordu. Birisi Divan-ı Lûgat-ı Türk, diğeri, Tanrı Kitabı'dır» diyor...

EVİMİZDE, komşularımızda sık sık mevlid okunurdu. O vakitler mevlidi bugünkü gibi bir tek kişi okumazdı. Üç, ya da dört sesi güzel hoca, bir ağızdan yüksek sesle okurdu. Mevlid parçaları arasında hocalar tarafından, yanık yanık okunan ilâhilere halk da katılırdı. Toplulukla okunan ilâhiler, salâvatlar insana kendisini unuttururdu.

Rüştiye tahsilinden sonra beni medreseye verdiler. Hocalarımın ve babalarımın yasak etmesini önlemeyerek ara sıra Nakşaki Tarikatı Tekkesine giderdim. Orada bir ağızdan okunan ilâhilerden ve nefeslerden çok hoşlanırdım. Bir ağızdan okunan Türkçe parçaların üzerimdeki etkileri derin ve heyecanlı oluyordu.

Medresedeki derslerim hayli ilerlemişti. Yaşım küçük olduğu için, hocam bana icazet vermedi. Ben yalnız medrese kitaplarını değil, elime geçen her eseri okurdum. O sıralarda İzmirde çıkan gazetelerle, rahmetli Bıçakçı Zade Hakkı Beyin çıkardığı dergi, düşüncelerim üzerinde silinmez izler bırakıyordu.

Bana bir fikir gelmeye başladı. Dinliyenler niçin mevlidi dinlerken, içten gelen bir coşkunluk duyuyorlar? Camilerde okunan mukabelede bu heyecanı duymuyorlar? Yalnız dinliyorlar. Bu sorunun cevabını gene kendim biliyordum: Okunan Kuran ayetlerini dinliyenler anlamıyorlardı. Ayetler Türkçe olsa idi, her halde hem Kuranın ahengi, hem anlamı büyük etki yapacaktı. Bir gün bu düşüncemi medresedeki arkadaşlara açmıştım. İş, hocamın kulağına gitmiş. Az kalsın medreseden kovulacaktım.

Okumak için, 22 yaşımda iken İstanbula gittim. Şehzade Camiinde ders okutan rahmetli Çarşambalı Hacı Ahmet Efendinin dersine oturdum. Buhari, Tesavvurat, Usuli Fıkıh okuturdu. Bir gün hocama Kuranın ve Buharinin tercümesinden bahsettim. Kızdı: «Sen yapsana!» diye beni haşladı.

Bende bu fikir günden güne gelişiyor, kökleşiyordu. Nihayet devrimler oldu. Yıllar geçti. Önce Türk Dil Encümeni kuruldu. Bu kurumda bulundum. Sonra da Atatürkün buyrumu ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyete de seçildim. Atanın emriyle Divanı Lûgat-ı çevirdim. Daha sonra Ettüfetüzzekiye, Eşsüzûrüzzehebiyye gibi birkaç eserin çevirmesini de yaptıktan sonra, sıranın Kur'anı Kerim çevirmesine geldiğini gördüm. Basılmış olan ne kadar Kuran tercümesi varsa, Dil Kurumunda topladım. Vilâyetlere yazdım. Bu gibi basılmamış Kuran tercümeleri varsa, bize bedeli karşılığında göndermelerini rica ettim, gönderdiler.

Maarif Müdürlüğü yaptığım sıralarda, Orta Anadoluda, bazı kasabalarda ve köylerde Karaosmanoğulları zamanında, kelime kelime yapılmış Kuran tercümeleri gördüm. Tam 42 yıl önce Erzincan Camiinde böyle bir çevirme görmüştüm, Kuran çevirmesine karar verdikten sonra İstanbula gittim. Basılmış ne kadar Arapça Kuran tefsiri buldumsa, hepsini aldım. Dil Kurumu Kitaplığına yerleştirdim. Artık iyice hazırlanmıştım. Elde bulunan tercümeleri gözden geçirdim. Hemen hiçbiri yeterli değildi. Birkaçı da çok yanlıştı. Kuranı Türkçeye çevirecek olan kimselerin, hem Türkçeyi, hem de Arapçayı, Arapçanın eskisini, yenisini, Türkçenin de eskisini, yenisini iyi bilmeleri gerekli olduğunu gördüm. Bu işte edebî zevkın dahi yeri olmalıydı. Çevirme işi için bu kadarı yeter miydi? Yok. Yok. Kişi daha birçok bilgileri kavramış bulunmalıydı. Tanrıma bin şükür. Ben bu yolda yetişmiştim. Kuranın sahibine güvenerek 20 yıl önce işe giriştim. Dil Kurumunda iken çevirmemi iki defa gözden geçirdim. Birtakım hoş olmıyan sebepler yüzünden Kurumdan çekildim. Fakat, gene bu işin yakasını bırakmadım. Tanrıya öğüş, bitirdim.

Sırası gelmişken, şunu da belirtmeliyim ki, Kuranın yalnız Türkçeye değil, her hangi bir dile çevrilmesinin caiz olup olmadığı yolunda, ortalıkta, daha çok bilmezler tarafından birtakım dedikodular yapılıp durmaktadır. Bu yolda eski din bilginlerinin ve büyük imamımız Ebi Hanifenin fetvalarını ve ictihadlarını kısaca yazmayı faydalı buluyorum [*].

Bizde din adamlarımızın kafalarında kökleşmiş bir kanış vardır. Her hangi bir işte eskilerin fetvalarını ve ictihatlarını ararlar. Günün gereğini hiç düşünmezler. Maslahatta kolaylık, akıllarına gelmez. Kendi silâhlariyle, kendilerine tanıklık verebilmek için önce, eski bazı tefsircilerin görüşlerini yazacağım:

Keşşaf tefsiri sahibi Türk Zemahşeri ünlü tefsirinde çevirmenin yapılmasına cevaz vermiştir. Medariküttenzil, İbni Abbas, Beyzali Kazi, Ruhulmaani, Tabari, Ruhulbeyan ve başkaları çevirme işini caiz görmüşlerdir.

halkımızın istifadesine arzedilirken...

Kur'anı Kerimin çevrilebileceğine fetva veren eski imamlara ve bilginlere gelince, başta Mezhebimizin imamı, Büyük Ebi Hanife gelir. Ondan sonra İmami Ebi Yusuf, İmami Muhammed de böyle düşünmüşlerdir. İslâm ulemasının büyüklerinden bulunan (527) nci hicri yıllarında yaşamış olan Ebi Bekir Bini Yusuf, ulemadan Kerhi, (9) uncu hicri yıllarında yaşamış bulunan, Türk bilginlerinden Balıkesirli Devletoğlu Yusuf dahi çevirmeye cevaz vermiştir.

Kuranın çevrilmesine cevaz veren kitaplardan birkaçının adlarını vermeyi de faydalı buluyorum: Fetâvayığıyasiye, Aynülayan, Tefsiri Kebir, Nerşehi, Dürerülahkâm, Mecmeülenhür, Menafiuddekayık, Esrarülmeani, Hâzin Tefsiri Esrarülmesail, Fıkıhdan Tahavi, son asrın kıymetli din ve felsefe bilgini, rahmetli hocam, İzmirli Hakkı.

Çevirmenin caiz olduğunu gösteren bir iki ayetten de bahsedip geçeceğim. (14) üncü surenin (4) üncü ayetinde: **«Kendilerine anlatsın diye, biz gönderdiğimiz her Peygamberi ancak ulusunun dilince gönderdik.»** deniyor. İslâm ilminde «Kurra» denilen birtakım zatlar vardır ki, Kur'anı Kerim okumakta ufak tefek özellik gösterirler. Bu ayetin metninde «Lisan» diye geçen kelimeyi «Lüsün» şeklinde okurlar. Elbette bu okuyuş sebepsiz değildir. İşbu okuyuşa göre ayette bulunan «Lüsün» kelimesi «Dillerince» demek olur ki, bu şekil daha geneldir. En'am suresinin (157) nci ayetinde: **«Bizden önce iki bölüğe kitap indirildi, biz onların okuyuşundan bir şey anlamıyorduk demeyesiniz»** deniyor. Bu, **«Dilleri ayrı idi anlamıyorduk»** demekten başka nedir?

(9) uncu surenin (44) üncü ayetinde **«Biz Kuranı Arapçadan başka bir dille indirseydik, millet Arap, dil Acemce derlerdi»** buyuruluyor.

Kur'anı Kerimde iki yerde, Kuranın eski kitaplarda dahi bulunduğu açıklanmaktadır. Halbuki, Musanın ve İbrahimin dilleri Arapça değildi. Demek ki başka dilde de Kuran olabiliyormuş. Nitekim şimdiye değin Türkçe birçok çevirmeler yapılmıştır. Bu çevirmeler düz çevirme olup, aslının ahengiyle okunamamaktadır. «Muhit» adlı fıkıh kitabının tavsiyesi üzerine ben çevirmemde, Nazmicelilin aslındaki ahengi korumaya çalıştım. Her kelimenin karşılığını iyice ölçümlemeye dikkat ettim. İşim ilerledikçe şevkim ve aşkım arttı. Sonunda bu çevirmem meydana geldi. Başarım ancak Tanrıdandır.

Çevirmemde tuttuğum yol, Türk dilinin gramer kurallarına uymak olmuştur. Arap dilinde, cümle ve hüküm önce gelir; sıfat, hal gibi takıntılar daha sonra gelir. Türkçemizde sıfat ve hal gibi şeyler önce gelir. Bütün bu takıntılar hazırlandıktan sonra hüküm gelir ki, bu hal ihtiyata çok uygundur. Ben dilimizin şivesini bozmamak istedim. Başka türlü yapsaydım, söz çok soğuk ve tatsız olurdu.

Türk Ulusunun, inandığı kitabı, kendi dilince okuyup anlaması hakkı değil midir? Kimse ona «Sen şu kitaba inanacaksın, fakat kendi dilince okuyup anlamıyacaksın» diyemez. Ben bu işte, karınca kararınca, aziz ulusuma ve yüksek dinime bir hizmet ettiğime inanıyorum. Bu işin, dinimin ve ulusumun zararına bir iş olduğuna inansaydım, çekinirdim. Kur'anı Kerim anlaşılmak üzere gelmiş bir kitaptır. Onda gizli, kapaklı bir kavram yoktur. Kuran «okuyun, anlayın» demektedir. Kur'anı Kerimden en az (48) yerde akıl, (19) yerde anlamak, (18) yerde fikir, (5) yerde tezekkür, (7) yerde tedebbür, birçok yerde de (Elbab) geçme[illegible] Bu kelimelerin hepsinde de anlamak ve düşünmek kavramları vardır. Anlamı bilinmiyen bir sözde akıl fikir işler mi?...

Ben de bir insanım. Her insan gibi yanılmış olabilirim. Yanlış da yapabilirim. Her zaman yanlışımı düzeltmeye, kabullenmeye hazırım. Bilerek, inanarak, okuyarak, yanarak bu işe atıldım. Niyeti hayır olanın sonu da hayır olur. Bu eseri aşkım getirmiştir. Aşk olmadıkça meşk olur mu?...

---

[*] Bu yolda daha fazla bilgi edinmek istiyenler (Türk Diliyle İbadet) adındaki kitabımıza baksınlar. B. A.

Yukarıda, büyük bir çalışma mahsulü olan Türkçe Kur'anı Kerim'in orijinal tezhipli, ilk sayfaları: Fatiha ve Bakara surelerini görüyorsunuz.

Kur'anı Kerim'in son surelerinden Kâfirun, Nasr, Leheb, İhlâs, Flâk sureleri.

KUR'ANI KERİMİN BASKI BAKIMINDAN TAŞIDIĞI HUSUSİYETLER

TANINMIŞ dil bilginlerimizden Üstat Besim Atalay tarafından uzun yıllar emek sarfiyle, büyük vecd içinde dilimize çevrilmiş ve Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş. Matbaasında itina ile tabedilmiş olan Kur'an-ı Kerim'in gerek Türkçeye çevrilişinde, gerek baskısında bazı hususiyetler vardır.

Çevrilişindeki hususiyetleri üstat yukarıda kendi kalemiyle izah etmiş bulunuyor. Baskı ve cilt bakımından taşıdığı hususiyetlere gelince, malûmdur ki, şimdiye kadar memleketimizde Arapça Kur'anı Kerim'lerin daima çok büyük bir itina ile, gereken her türlü ihtimam gösterilerek hazırlanması, en üstat hattatlara, en mutena kâğıtlara yazdırıldıktan sonra, sayfaların zamanın en kudretli tezhipçileri tarafından süslenmesi ve cildinin de gene üstat mücellitler elinde bir sanat eseri olması için gereken her türlü ihtimamın sarfedilmesi âdet olmuştur.

Allah Kelâmının aslına gösterilen bu ihtimam elbette çok yerindedir. Fakat nihayet onun bir gölgesi olan Türkçesine aynı itina nedense şimdiye kadar gösterilmemiş, Türkçe Kur'anı Kerim'ler böyle bir itinadan mahrum olarak tabedilmiştir. Belki de Türkçe Kur'anı Kerim'lerin itibar görmemesinin bir sebebi de bu olsa gerektir.

Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş. Kur'anı Kerim'in çok büyük emekle meydana getirilmiş olan bu son tercümesine, tabı hususunda gereken ve lâyık olduğu itinayı gösteren ilk tabı müessesesi olmaktadır.

Türkçe Kur'anı Kerim de Arapça asılları gibi çok rahat okunan bir yazı ile sarı kâğıt üzerine, tezhipli, hizip ve secde işaretleri yerliyerinde, sayfaları yaldız çerçeveli, ayetlerin sonları el yazması Kur'anı Kerim'lerde olduğu gibi büyük yaldızlı noktalarla ayrılmış olarak basılmış, mahdut miktardaki baskı işi tam bir sene, geceli gündüzlü çalışmak suretiyle tamamlanmıştır.

Bundan başka Türkçe Kur'anı Kerim'in cildi de hususi bir itina mahsulüdür. Cildin üzerindeki yaldızlı motifler Evkaf Müzesindeki mutena Kur'anı Kerim'lerden seçilmiş bulunmaktadır. Onun için çekinmeden söyliyebiliriz ki, pek çok himmet sarfiyle meydana gelmiş olan bu eser, Türkçe Kur'anı Kerim tabı ve ciltleme sanatının da şimdiye kadar benzeri bulunmıyan en güzel örneklerinden biri, hattâ şaheseri mevkiindedir.

Ve nihayet, ulu kitabı çevreliyen, müzeden alınmış örneği esas tutularak itina ile yapılmış, yaldız nakışlı bir cilt...